

el retaule de la capella del corpus de la catedral

Entre els retaules del segle XVI que enriqueixen el tresor artístic que aplega el primer temple de la diòcesi, n'hi ha alguns de factura notable però d'autor fins ara desconegut. Pensem especialment en dos: el de santa Helena, sobre el qual ben aviat hom tindrà notícies, ja que Pere Freixas acaba de descobrir-ne el contracte, i el que és instal·lat a la capella del Corpus o del Santíssim Sacrament, obra que ens permetem de documentar cabalment en aquesta col·laboració, car hem trobat la font per datar-la i per treure de l'anonimat els autors del treball de fusta i de pintura.

Per orientar el lector poc avesat a moure's dins el laberinte tenebrós i complicat de la catedral de Girona, direm que la capella del Corpus és una de les laterals del costat de l'epístola, a mà dreta de l'altar major. Antigament era anomenada de sant Francesc i de sant Martí, denominació que també era la usual a l'època en què fou col·locat el retaule que avui ocupa la nostra atenció, però pel fet de vincular-se a la confraria del Santíssim Cos de Jesucrist, el nom de Corpus o del Santíssim s'ha conservat fins als nostres dies, mentre el primitiu ha restat en desús.

El retaule de fusta

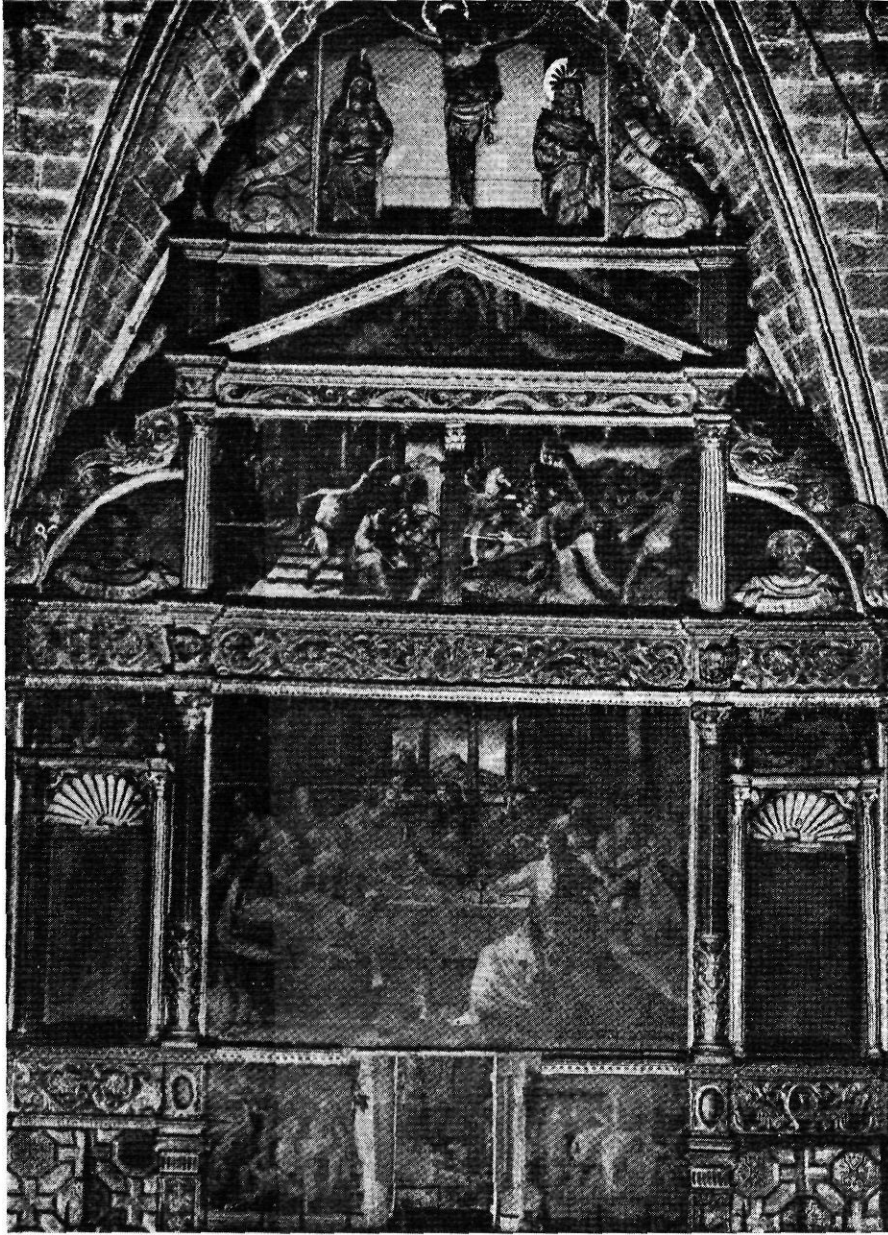
El retaule de fusta que decora la capella és d'estil renaixentista, de línies senzilles però amb alguns detalls que ja insinuen un cert grau de barroquisme. L'executà el mestre Antoni Coll, fuster de Girona, que el dia 12 d'agost de 1562 signà la concòrdia per realitzar-lo en el termini de dos anys (1).

L'artista es comprometé a fabricar l'obra amb fusta d'arbre blanc i a incloure-hi, com a elements més remarcables, dues imatges o figures «de bulto» que recordessin els sants titulars de la capella —sant Francesc i sant Martí—, dos profetes de mig relleu i dalt del frontispici un santcrist de talla, la Verge i sant Joan. Havia de representar-hi, així mateix, la figura de Déu Pare, i dos àngels a cada costat del tabernacle en la part del bancal. El preu estipulat per tots aquests treballs pujava a la quantitat de 200 lliures barceloneses.

A hores d'ara el retaule se'ns presenta incomplet, car hi manquen les imatges de sant Francesc i de sant Martí que deurien ocupar el lloc buit de les fornícules. Però podem apre-

per
JOSEP CLARA

(1) Arxiu Històric Provincial de Girona (AHPG), J. B. Pasqual, notaria 2.ª de Girona, número 536. Vegeu l'apèndix 1.

El retaule renaixentista de la capella del Corpus va ser realitzat entre els anys 1562-1570.

ciar-hi, a la part superior, la crucifixió de talla, els profetes Jeremies i Isaïes, i també alguns medallons combinats amb símbols eucarístics de talla.

Les pintures

De tota manera, la importància i significació del retaule és deguda en gran part a les pintures referides a escenes de la Passió. Potser,

per causa de la poca il·luminació de la capella, aquestes obres pictòriques no han estat prou valorades i divulgades, però la composició, el color i la forma donada a tot el treball ens situen davant d'un artista més que notable en el medi de Girona.

No hem pogut localitzar el document precís de l'encàrrec per a realització de les taules, però una sentència arbitral del 1569 ens fa sabedors que la concòrdia fou signada el 30 de juliol de 1566 i que els pintors contractats havien estat

dos: Perris de la Rocha i Nicolau Mates (2). El primer com a responsable de pintar les escenes, i el segon com a daurador.

Perris de la Rocha era estranger: una època del 1569 ens el presenta com a «ortus a civitate de Orliens, regni Francie» i habitant a Olot (3). La seva activitat degué ser prou extensa en terres de la Garrotxa —la qual cosa serà confirmada el dia que seran explorats els registres notariais de Besalú i Olot—, i arribà també a les altres contrades gironines. Tenim notícia que pintà un retaule per a l'església de Sant Privat de Bas (4), el de sant Joan Evangelista i sant Sebastià d'Hostalric (5), i el 1574, conjuntament amb Damià Mates —fill de Nicolau Mates—, contractà l'execució del retaule de les Ànimes del Purgatori per a la parroquial de Peralada (6). El diccionari de J. F. Ràfols només en recull una sola referència i aquesta és sobre el contracte de la pintura del retaule de Nostra Senyora del Roser per a Sant Julià Sassorba (7).

Nicolau Mates era, probablement, de Sant Feliu de Guíxols. Els documents d'aquesta època l'anomenen pintor de la ciutat de Girona, però quan el 1551 signà la concòrdia per pintar el retaule de Fel·lines és citat com a originari de Sant Feliu (8). La seva obra fou bàsicament per a les comarques de Girona. Ens consta que treballà a Sant Feliu, Girona, Santa Coloma de Farners, etc. Morí a Sant Feliu de Guíxols el 1570. Dos dels seus fills seguiren l'ofici i assoliren un renom no secundari: Joan Mates i Damià Mates.

El quadre central del retaule representa el Sant Sopar, on es destaca la posició poc freqüent de l'apòstol Joan. A les taules de sota hi trobem la flagel·lació i la detenció de Jesús a l'hort de les Oliveres. A dalt de la taula central es veu la coronació d'espines i Jesús amb la creu camí del Calvari.

A més a més d'aquestes escenes principals, trobem dos quadres damunt les fornícules, referits a la missa de sant Gregori i a les llagues de sant Francesc, i encara combinades amb els medallons del bancal algunes miniatures sobre l'Ecce Homo, el Sant Enterrament, la Verònica, etc., a part els àngels del frontó.

L'estil que caracteritza el conjunt de l'obra s'insereix dins el corrent manierista que era propi de les produccions de l'època. No obstant això, el pintor demostrà ser un home experimentat, que resolía adequadament els problemes de la composició i del color, i que s'entretenia especialment en el detalls del vestit i dels cabells. Així mateix hem de remarcar la corpulència que donà als personatges, la qual cosa ens fa pensar en la manera de fer de Miquel Angel.

Altres detalls

La sentència arbitral al·ludida i també una altra de posterior, dictades ambdues per Narcís i Pere Mates, fills del pintor renaixentista Pere Mates († 1558), ens reporten uns quants detalls interessants que afectaren el cobrament i l'acabament de l'obra.

Primerament hom pot constatar que el preu acordat per pintar i daurar el retaule era de 400 lliures barceloneses, i que Perris de la Rocha en tenia ja cobrades 35 més que Nicolau Mates. Per aquesta raó, la sentència del 7 de gener de 1569 l'obligava a «prendre paciència» de no rebre més diners fins que Mates hagués rebut tants diners com ell.

Segonament, el retaule no era ben acabat, puix que restaven a pintar, daurar, grafiar i enriquir quatre àngels amb ales i instruments musicals. La sentència, per tant, obligava els referits mestres a acabar la feina a parts iguals.

Tercerament, els àrbitres valoraven el treball distint de cada artista. Atès que l'art de pintar era considerat més noble i difícil que el de daurar, declaraven que —un cop Mates hagués cobrat la mateixa quantitat pagada al seu col·lega— restarien a cobrar 100 lliures, les quals havien de repartir-se-les de la manera següent: 58 serien per al pintor i 42 per al daurador.

Finalment, la sentència explicitava que ambdós mestres havien efectuat feines complementàries no especificades a la capitulació inicial, i per això havien de ser remunerats amb un suplement pels qui havien fet l'encàrrec (9).

-
- (2) AHPG, J. B. Pasqual, notaria 2.ª de Girona, núm. 561. Vegeu l'apèndix 2.
 - (3) AHPG, J. B. Pasqual, notaria 2.ª de Girona, núm. 561, època del 3 de gener de 1569.
 - (4) AHPG, J. Sobirà, notaria 3.ª de Girona, núm. 308, venda de 20 de novembre de 1572.
 - (5) Vegeu la nota 3.
 - (6) AHPG, J. Sobirà, notaria 3.ª de Girona, núm. 314, concòrdia de 1574.
 - (7) J. F. Ràfols, **Diccionario biográfico de artistas de Cataluña**, Barcelona, Millà, 1953, vol. II, p. 461. En aquesta obra l'artista és considerat d'origen italià.
 - (8) AHPG, M. J. Campmany, notaria 8.ª de Girona, núm. 277, concòrdia de 23 de juliol de 1551.

-
- (9) La part fonamental de la resolució és reproduïda a l'apèndix 2.

El Sant Sopar. Taula central del retaule. Remarquem, com a elements característics de l'obra, la posició de l'apòstol Joan, l'ondulet dels cabells i l'expressivitat dels rostres. Pintura de Perris de la Rocha (1567).

Una reinterpretació posterior de la sentència, establerta el 4 de febrer del mateix any, modificà sensiblement l'acabament de la feina pendent i, consegüentment, el repartiment de les retribucions. Els dos apartats bàsics d'aquesta nova arbitració deien això:

«Primerament, per quant la fahena de dits àngels és fahena del saber y qualitat del dit mestre Nicholau Mathes, condemnam a fer y acabar los dits quatre àngels ab tot son compliment y prestar cautió per fer aquells tostemps que serà request per los reverents protectors y comissaris, conforme y de la manera dits dos mestres conjuntament eren condemnats a fer ab dita sentència.

«Item, per quant ab lo precedent capítol descarregam y disminuim al dit mestre Perris de fer y acabar los dits dos àngels que ls tocaven a fer y aquells havem manats ésser fets per dit mestre Nicholau Mathes, per ço rearbitram, sententiam, etc. y de las ditas sinquantu vuit liuras al dit mestre Perris per nosaltres adjudicades llevam vuit liuras, les quals adjudicam

al dit mestre Nicholau Mathes per la factura dels dits dos àngels» (10).

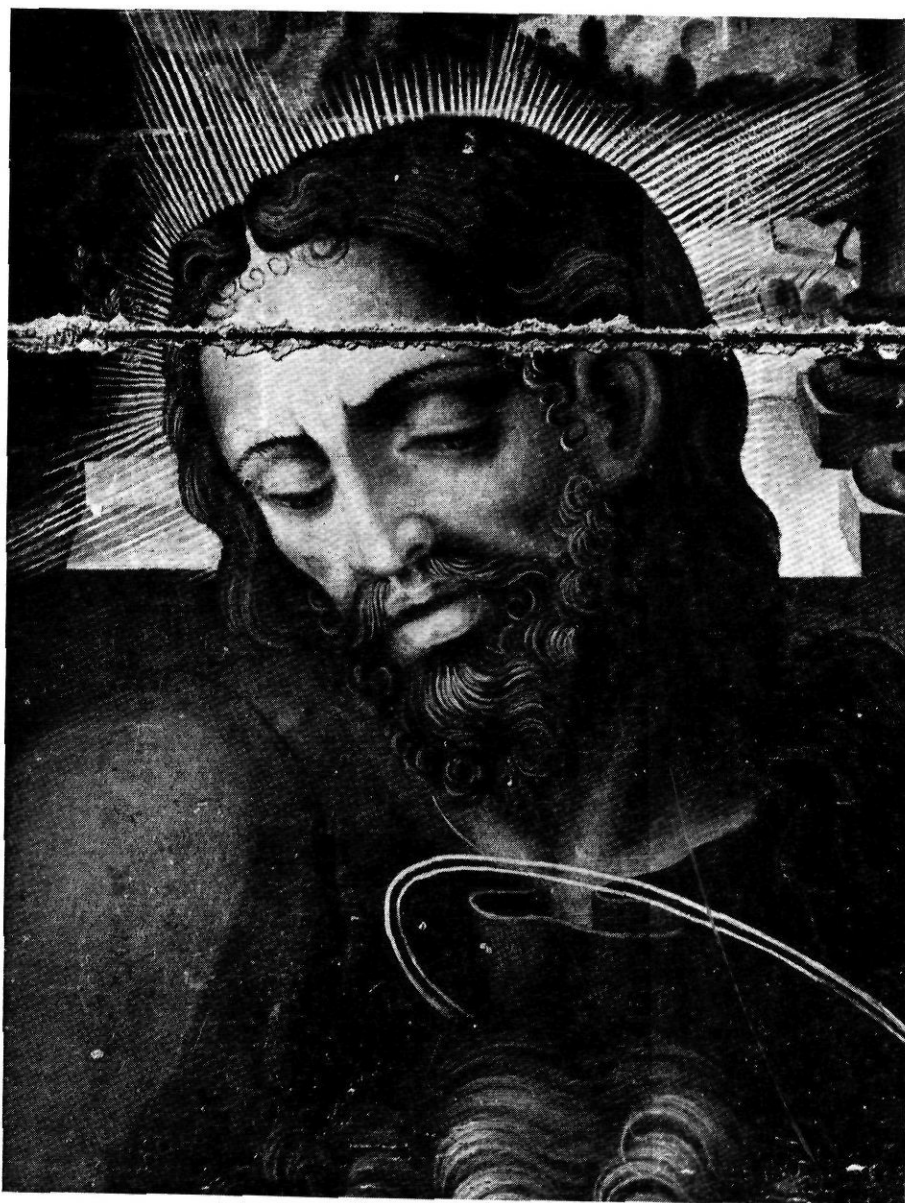
Comptat i debatut, doncs, Nicolau Mates havia d'encarregar-se de l'acabament dels quatre àngels, i Perris de la Rocha quedava alliberat de dedicar-hi més temps.

Epíleg

Mossèn Lambert Font va datar el retaule, fixant-se en l'any que duu l'escena de la flagel·lació, com una obra del 1567 (11), però per una

(10) AHPG, J. B. Pasqual, notaria 2.ª de Girona, número 561.

(11) L. Font, Gerona. **La Catedral y el Museo Diocesano**, Girona, Carlomagno, 1952, p. XI. L'equivocació de la pàgina 22 és corregida a la p. XLIII. El mateix autor parla del retaule com a obra del 1567, a **Guía breve de la Catedral de Gerona**, Barcelona, Seix Barral, 1954. Prescindim de relacionar els autors, massa coneguts, que han repetit la data del 1561.

*Detall de l'escena del Sant Sopar. Pintura de Perris de la Rocha (1567).
(Foto Mas)*

errada d'impremta, tant a la primera part del seu llibre com al peu de les fotografies, aparegué la data del 1561. Ell va adonar-se de seguida d'aquesta petita falla i l'advertí al lector a la pàgina corresponent. Diversos autors posteriors, en canvi, s'han limitat a copiar la data errònia del 1561, com tantes vegades sol passar a aquells que calquen allò que altres han investigat o descobert.

Ara bé: avui ja no podem parlar del retaule del Corpus indicant només que és del 1567. Cal tenir en compte que la part de fuster començà ja el 1562 i que l'acabament definitiu s'ha de situar vers el 1570.

Repetim que les taules pintades per Perris de la Rocha són la part més valuosa del conjunt, i que el pintor d'Orleans —descobert en aquesta realització— mereix un lloc capdavanter en les arts plàstiques catalanes de la segona meitat del segle XVI (12). Per això mateix aquestes

(12) Com a treball de conjunt sobre la pintura catalana d'aquesta època, hom pot citar l'aportació de J. Ainaud, «La pintura dels segles XVI i XVII», a **L'art català**, Barcelona, Aymà, 1961, vol. II, ps. 73-94.

pintures haurien de ser més conegudes, i en aquest sentit pensem que una bona il·luminació de la capella hi ajudaria especialment i eficaç. També seria oportú de treure l'urna del monument, provisionalment instal·lada damunt l'altar, la qual tapa una part important del retaule i en dificulta la contemplació.

APÈNDIX 1

Capitulació per a la fàbrica del retaule per a la capella de la confraria del Sacratíssim Cos de Jesucrist. Girona, 12 d'agost de 1562.

En nom de Nostre Senyor Déu sia.

Amèn.

De he sobre la factura y fabricació del retaule faedor en la capella de sanct Francesch y sanct Martí, en la Seu de Gerona construhida, en la qual és novament instituïda la confraria del Sacratíssim Cors de Jesuchrist, entre los reverends mossèn Bernat Cerdà, ardiaca de Empurdà y vicari general del reverendísimo senyor don Arias, bisbe de Gerona, com a protector durant la absència del dit senyor bisbe de la dite confraria, entrevenint en açò per innata devosió, lo reverend mossèn Joan Vilar, ardiacha de la Selva y los reverends mossèn Joan Solers, mossèn Joan Andreu, Pere Bret y Francesch Miralles, canonges, he los magnífichs mossèn Jaume de Sanct Martí, donzell en Gerona domiciliat, micer Miquel Roders, doctor en cascun dret, mossèn Pere Garbí, maior de dias, e Joan Mallol, scrivà de la cort ecclesiàstica de Gerona, administradors de la dite confraria, de una part, he mestre Anthoni Coll, fuster de Gerona, de part altre, és feta, fermada y jurada la concòrdia següent.

E primerament, és comès per los dits reverends y magnífichs protectors y administradors al dit mestre Anthoni Coll que fassa lo dit retaule en la dite capella, de albre blanch, conforme a la trassa que lo dit mestre Coll ha donada per la efectuació del dit retaule, en lo qual fassa y fabrica en una part, de bulto, la figura de sanct Francesch y en l'altre de sanct Martí bisbe, y sobre la cornixa, alchitrava y friza hage fer y fassa dos profetas de mig relleu, y alt al frontaspici, de bulto, la figura de Déu lo pare, y sobre lo frontaspici las figuras de hun Crucifix y la Maria y de sanct Johan conformes estan a la dita trassa y de la altària que porà comportar dit retaule, y en lo banchal ha fer quatre àngels, dos de cascuna part del tabernacle, y hage fer las pasteras conforma al bulto de aquells, y hage fer portaladas y portas ab las fusas conforma a dita trassa.

Lo qual retaule hage y promet posar dit mestre Coll en dita capella y fer totes les altres cosas que staran a ell com a architèctor a despesas suas, salvat emperò que si s'havia fer alguna cosa que ans a mestre de cases y no a fuster, per la qual dit retaule conijuntadament no.s pogués posar, los dits senyors administradors ho hagen fer a despesas de dite confraria y tostemps y, quan dit retaule he haurà a pintar, lo dit mestre Coll hage llevar aquell y après d'ésser pintat tornar posar conforme a la trassa, bé y degudament, a coneguda de persona (s) expertas, y posar a ses despesas tot lo pretret de fusta y altres cosas necessàries per la efectuació y posar dit retaule.

Per lo preu y treballs de las quals cosas, los dits reverends y magnífichs administradors convenen y prometan donar y pagar al dit mestre Coll dos centas liures moneda barcelonesa, pagadores en aquests tèrmens, ço és, de present sinquanta liures, y après posat lo bancal y tabernacle altres sinquanta liuras, y acabada dite obre y rebud y regonegut dit retaule per personas expertas donaran y pagaran, y pagar prometen al dit mestre Coll, lo compliment de dites dos centas liuras, y per ço ne obligan los béns y rendas de dite confraria.

E lo dit mestre Anthoni Coll promet dite obre ab los càrrechs demunt dits, accepta e no res menys convé he promet als dits reverends y magnífichs administradors dins dos anys primers vinents, conforma a dite trassa, fer lo dit retaule conforma a la trassa per ell donada y tot lo restant contengut en dite concòrdia, fer, efectuar y complir ab pena de terç y ab obligació de tots sos béns mobles he immobles, presents y esdevenidors, haguts he per haver, ab renunciació de propri for i gràtics, y ab constitució de procuradors, y ab jurament largo modo.

Et ideo nos dicte partes (...).

Actum Gerunde, in thesauraria dicte capelle, decimo secundo augusti MDLXII.

Testes venerabilis Narcissus Mathes, clericus, et Petrus Piquer, scriptor Gerunde.

(AHPG, J.B. Pasqual, notaria 2.ª de Girona, número 536).

APÈNDIX 2

Sentència referida a la pintura i dauradura del retaule. Girona, 7 de gener de 1569.

En nom de Nostre Senyor Deu sia. Amèn.

Nosaltres Narcís Mathes, prevere beneficiat en la Seu, y Pere Mathes, pintor de Gerona, àrbitres arbitradors, lohadors y amigables com-

Jesús és pres després de la traïció de Judas, mentre l'apòstol Pere s'enfronta amb el servent del gran sacerdot. Pintura de Perris de la Rocha (1567).

posadors comunament y concordament elegits y nomenats per y entre mestre Perris de la Rocha, pintor olim habitant en Gerona, y mestre Nicholau Mathes, pintor de dita ciutat, ab compromís fet y fermat en poder del notari devall scrit, a XXX de desembre proppassat, vist per nosaltres lo dit compromís y la potestat ab aquell per ditas parts a nosaltres donada, vist un acte de capitulació fet y fermat per y entendre los reverents protector y administradors de la confraria del Sacratíssim Cors Preciós de Jesuxrist en la dita Seu fundada, de una part, y los dits mestre Perris de la Rocha e mestre Nicholau Mathes, de part altre, sobre la pintura y deuradora del retaule de dita confraria, de la qual fou rebud instrument públic en poder del dit y deiús scrit notari a XXX de juliol MDLXVI, y hoïdes plenament les dites parts en tot ço y quant devant nosaltres han volgut dir, proposar y allegar, ateses las coses atenedores entre dites parts sobre llurs qüestions y differèntias, pronuntiam, semtentiam, arbitram e declaram en lo modo y forma següent.

Primerament, attès a nosaltres consta per confessió de dites parts, devant nosaltres feta, que dit mestre Perris té rebud del preu del retaule de dita confraria, que és quatre centas liuras per dits mestres pintat y daurat respectivament, trenta y sinch liuras barcelonesas més que lo dit mestre Nicholau Mathes, per ço inseguint més via de amigable composició que de dret pronuntiam, semtentiam, arbitram e declaram y lo dit mestre Perris condemnam en pendre paciència de no rebre diners alguns fins a tant que dit mestre Nicholau Mathes hage rebuts del preu de dit retaule tants diners com ell dit mestre Perris, sots jurament y pena en dit compromís contenguts.

Item, perquè restant a pintar, daurar y grafiar y enriquir quatre àngels ab ales y instruments musicals de dit retaule, de quatre palms de altària poc més o manco, ab llur peanya, los quals són vuy en casa de dit mestre Nicholau Mathes, per ço per servir igualtat entre dites parts arbitram y semtentiam y declaram y los dits mestre Perris y Nicholau Mathes condem-

El bes de Judas. Detall de la tau·la dedicada a la captura de Jesús a l'hort de les Oliveres. Pintura de Perris de la Rocha (Foto Mas)

nam que hàjan pintar y acabar ab lo compliment susdit los dits quatre àngels, ço és, quiscu d.ells dits mestres dos àngels, y per ço tostemps y quant per los reverents protector y administradors de dita confraria seran requests hàjan prestar cautió fideiussòria a conaguda de dits senyors protector y administradors, de pintar y acabar com dalt és dit, los dits quatre àngels sots lo jurament y pena en dit compromís contenguts.

Item, com dalt hàiam declarat y condemnat mestre Perris que prenga paciència en no rebre diners del preu de dit retaule fins que lo dit mestre Nicholau Mathes sie igual ab ell en haver rebut del dit preu, y com lo dit mestre Mathes haurà rebud del dit preu tant com dit mestre Perris, trobem que resten a pagar del dit preu cent liuras, per ço inseguint via de equitat y amigable composició pronuntiam, semtentiam et arbitram e declaram que las ditas cent liuras restants a compliment del dit preu se hajan a dividir entre dits mestres Perris y Nicholau Matjes d.esta manera, ço és, que per los més treballs y difficultat que dit mestre Perris ha po-

sats en lo pintar dit retaule per la nobilitat de sciència que és l.art de pintar més que lo dit mestre Mathes en la deuradura, dit mestre Perris haja y puga rebre y a ell adjudicam de les dites cent liuras sinquanta vuit liuras y les restants quoranta duas liuras haja y reba lo dit mestre Nicholau Mathes, les quals ab lo present li adjudicam, y que la una part no puga precehir a l.altra en lo rebre los dits diners, sinó que els hajan de rebre igualment dels administradors, hagut sguart en lo que és més adjudicat al dit mestre Perris sots jurament y pena en dit compromís contenguts.

Item, com ultra lo dit retaule en dita capitulació designat mestre Perris haja pintat las istòrias del bancal y sacrari de dit retaule que après de la dita concòrdia són estats ajustats a la dita obra, y lo dit mestre Nicholau Mathes haja daurat lo dit sacrari tant dins com de fora ab la nova addicció y iuratòria de fahena de la que estava concordada ab la dita capitulació, per ço pronuntiam, semtentiam, etc. que la dita deuradura feta per dit mestre Nicholau Mathes en dita nova addicció no sia compresa ab lo dit

preu fet de dita capitulació, abans dita deurada li haja d'ésser pagada ultra lo preu que li adjudicam de dit retaule per los reverents protector y administradors de dita confraria o altre a qui pertanyerà, com de la pintura de dit bancal y sacrari dit mestre Perris ultra lo preu fet dita capitulació sie estat pagat.

Item, pronuntiam, etc. e temps d'essi a carnastoltes propvinent nos reservam de poder interpretar, corregir y smenar la present nostra sentència si en ninguna cosa serà duptosa o de nou declarar sobre les pretensions de dites parts, tant a instàntia d.ellas o de altra de aquellas, com de nostro propri motiu, una y moltas voltas, segons nos parexerà ésser fahedor, las quals interpretacions o novas declaracions condempnam dites parts en lohar y emologar sots lo jurament e pena en dit compromís contengudes.

Item, pronuntiam, sententiam e ditas parts condemnam en donar y pagar a nosaltres dits àrbitres per iguals parts entre ellas divididores per nostros salaris y treballs quatre ducats y al notari de la present sentència son salari sots lo jurament y pena en dit compromís contenguts.

Item, sententiam, pronuntiam, etc. e las ditas parts condemnam en lohar y emologar la present nostra arbitral sentència y totas y sengles cosas en aquella contengudes y portar las cautions dalt dites dins sis dies après que la present nostra sentència los serà intimada e assò sots lo jurament y pena, etc.

Item, en quant la present nostra sentència sab condemnació dites parts condemnam y en quant sab absolució la una part a l'altra absolem. (...).

(AHPG, J. B. Pasqual, notaria 2.ª de Girona, núm. 561).